

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки
Факультет економіки та управління
Кафедра економіки, безпеки та інноваційної
діяльності підприємства

Андрій Колосок

**Економічний ризик
промислового підприємства**

методичні вказівки для практичної
та самостійної роботи

Луцьк 2017

УДК 330.131.7

ББК 65.050.73

К-60

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 6 від 15.03.2017).

Рецензенти: Кравчук О. Я. – к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Луцького НТУ;

Цимбалюк І. О. – к.е.н., доцент кафедри фінансів та оподаткування СНУ імені Лесі Українки.

Колосок А. М.

К-60 Економічний ризик промислового підприємства : Методичні вказівки для практичної та самостійної роботи / укладач Андрій Мирославович Колосок. – Луцьк : ПП «Поліграфія», 2017. – 24 с.

Анотація: У методичних вказівках наведено теми семінарських занять, тести до теоретичного матеріалу, практичні завдання, окрему увагу приділено методам оцінки та вимірювання ризику.

Рекомендовано студентам шостого курсу денної та заочної форми навчання спеціальності 8.18010014 – «Управління фінансово-економічною безпекою».

УДК 330.131.7

ББК 65.050.73

Колосок А. М., 2017

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2017

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Програма навчальної дисципліни.....	5
Теми семінарських занять.....	7
Тестові завдання.....	9
Завдання для самостійної роботи.....	16
Термінологічний словник.....	18
Перелік питань до заліку.....	20
Список літератури.....	22
Основна література для студентів.....	22
Додаткова література для студентів.....	23

Вступ

Методичні вказівки з дисципліни “Економічний ризик промислового підприємства” є складовою частиною методичного забезпечення навчального процесу для підготовки магістрів галузі знань 1801 – «Специфічні категорії» спеціальності 8.18010014 – «Управління фінансово-економічною безпекою».

Мета: опанувати теоретичні основи ідентифікації ризику та управління ним, набути практичних навичок вимірювання ступеня ризику та вибору способу його зниження на промисловому підприємстві.

Навчальною програмою дисципліни «Економічний ризик промислового підприємства» передбачено вивчення теоретичних питань, методичних положень, практичних аспектів, пов'язаних з необхідністю прийняття рішень в умовах дії економічного ризику, зумовленого багатоваріантністю розвитку подій і ймовірністю виникнення непередбачуваних ситуацій.

Завдання: усвідомити необхідність врахування під час господарської діяльності впливу некерованих чинників, принципову неможливість здійснення точних економічних прогнозів, необхідних для прийняття раціональних рішень; опанувати основні принципи здійснення аналізу ризику, його врахування та управління ним; набути навичок самостійного здійснювання якісного аналізу ризику та його ідентифікації; оцінювання ризику та управління ним, застосовуючи відповідні способи його зниження.

Дана дисципліна відноситься до розділу вибіркових навчальних дисциплін магістерської підготовки циклу дисциплін професійної та практичної підготовки. Необхідною умовою для успішного оволодіння дисципліною є попередня підготовка студентів з теорії економіки (макро- та мікроекономіки), фінансового аналізу, менеджменту, маркетингу, математичних дисциплін (математичного аналізу, лінійної алгебри, теорії ймовірностей, математичної статистики, економетрії).

В результаті вивчення дисципліни студент повинен знати:

- системний аналіз;
- основні принципи здійснення аналізу ризику, його врахування та управління ним;
- категорії активного ризику в спектрі економічних проблем на базі спеціальних економіко-математичних моделей;
- методи і моделі оптимізації функціонування та розвитку економічних систем в умовах невизначеності.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен вміти:

- розв'язувати економічні задачі з врахуванням невизначеностей;
- самостійного здійснювати якісний аналіз ризику та його ідентифікації;
- оцінювати ризик та управління ним, застосовуючи відповідні способи його зниження;
- аналізувати одержані результати та розробляти рекомендації по їх впровадженню.

Програма навчальної дисципліни
Змістовний модуль 1. Ризик і основні принципи його аналізу та оцінки

Тема 1. Сутність економічного ризику

Предмет, метод і завдання курсу «Економічний ризик промислового підприємства», зв'язок з іншими дисциплінами. Історія наукових досліджень у галузі економічного ризику. Природа економічного ризику. Необхідність врахування дії ризику в розв'язанні економічних завдань, що виникають під час прийняття господарських рішень.

Поняття ризику. Алгоритм оцінки й обґрунтування господарського ризику. Основні причини економічного ризику. Функції ризику. Види втрат у підприємницькій діяльності. Ідентифікація ризику як перший етап його оцінки й обґрунтування. Класифікація ризику. Поведінка суб'єктів ризику.

Основні причини виникнення ризику: науково-технічний прогрес, ринкове середовище, підприємницький характер діяльності, питання глобального ризику. Класифікація причин ризику (три групи). Аналіз можливих збитків: у виробничому, комерційному, фінансовому підприємстві, інвестиційних проєктів.

Класифікація ризику: види ризику цінних паперів, фінансовий ризик, банківський ризик, валютний, інвестиційний.

Основні підходи до процесу управління ризиком, загальні засади: уникнення ризику, попередження ризику, прийняття ступеня ризику. Зовнішні способи зменшення ризику: розподіл, страхування. Внутрішні способи оптимізації ризику: лімітування, диверсифікація, здобуття додаткової інформації.

Тема 2. Система кількісних оцінок економічного ризику
та методи його оцінки

Об'єктивний і суб'єктивний методи вимірювання ризику. Ризик в абсолютному виразі: математичне сподівання, дисперсія, середньоквадратичне відхилення.

Ризик у відносному виразі: коефіцієнт ризику (коефіцієнт варіації). Застосування нерівності Чебишева в оцінках ступеня ризику. Допустимий, критичний та катастрофічний ризику. Типова крива щільності розподілу ймовірностей випадкових збитків (ризиків).

Оцінка ризику ліквідності. Коефіцієнт чутливості бета, поняття, формула для розрахунку. Розподіл ймовірностей випадкових збитків (ризиків). Оцінка ризику ліквідності. Коефіцієнт чутливості бета, поняття, формула для розрахунку.

Оцінка ризику: рівень ризику і ризик час. Види аналізу ризику та його складові. Фактори, що зумовлюють економічні ризику. Зони та рівні ризику.

Загальна характеристика методів оцінювання ризику.

Статистичні методи. Метод аналізу доцільності витрат. Метод експертного оцінювання. Інтегральне оцінювання ризику. Комплексне оцінювання ризиків. Оцінювання систематичного ризику.

Тема 3. Невизначеність та ризик

Поняття невизначеності. Невизначеність та імовірність. Урахування невизначеності при аналізі економічних ризиків. Причини невизначеності.

Вплив ступеня невизначеності на очікувану ефективність у стохастичному аналогу моделі виробничого планування. Обґрунтування зростання очікуваної ефективності при зменшенні ступеня невизначеності.

Види втрат в умовах невизначеності і ризику. Втрати у виробничому підприємстві. Втрати в комерційному підприємстві. Втрати у фінансовому підприємстві. Зумовленість витрат подіями різного класу. Статистичні розподіли втрат.

Моделі прийняття господарських рішень в умовах невизначеності. Оптимальне планування за умов невизначеності та ризику. Планування за середніми. Планування за варіантами. Дослідження зони невизначеності.

Змістовний модуль 2. Мінімізація економічного ризику та прийняття управлінських рішень

Тема 4. Мінімізація економічного ризику

Засоби впливу на ризик. Реалізація прийомів зниження ступеня ризику. Прийоми зниження ступеня ризику.

Організаційні методи зниження ризику. Відхилення ризику. Недопущення збитків (запобігання ризикам). Мінімізація збитків. Передача контролю за ризиком (трансфер ризику).

Економічні методи зниження ризику. Створення спеціального резервного фонду (фонду ризику). Створення страхового товарного запасу. Страховий запас коштів. Розробка і впровадження системи штрафних санкцій. Страхування від ризику. Самострахування від ризику. Хеджування як метод зниження ризику. Придбання додаткової інформації про вибір і результати ризику.

Розробка заходів, які пом'якшують вплив ризикових ситуацій на діяльність підприємства. Виявлення фінансових резервів підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі аналізу норми прибутку. Формування структури товарного асортименту торгового підприємства за умови мінімізації комерційного ризику.

Тема 5. Управління економічними ризиками

Сутність і зміст управління ризиком. Формування стратегії управління ризиком. Система управління ризиками. Принципи управління ризиками. Загальна схема процесу управління ризиком. Мета і завдання розробки програми управління ризиками. Опис можливих принципів управління ризиками.

Функція ризику. Критерії прийняття рішень при заданому розподілі ймовірностей. Критерії прийняття рішень, коли невідомий розподіл ймовірностей. Критерії прийняття рішень у ситуації, що характеризується антагоністичними інтересами середовища. Шоста інформаційна ситуація.

Інформаційне забезпечення розроблення програми управління ризиком.

Інформація щодо використанню процедур управління ризиками. Інформація з попереднього добору ризиків. Інформація з формування плану превентивних заходів.

Тема 6. Прийняття управлінських рішень за умов економічного ризику

Принципи прийняття управлінських рішень. Прийняття управлінського рішення на засадах оптимального планування. Порівняльна оцінка варіантів управлінських рішень з урахуванням ризику.

Метод побудови дерева рішень. Етапи прийняття управлінських рішень за допомогою дерева рішень. Процедура прийняття управлінського рішення за допомогою дерева рішень. Очікувана цінність точної інформації.

Тема 7. Застосування теорії ігор в умовах ризику

Теорія ігор і ризику. Методологічні засади теорії ігор. Предмет теорії ігор. Класифікація ігор. Гра-підприємництво.

Стратегічні ігри. Основні поняття стратегічної гри. Чисті стратегії. Змішані стратегії. Оптимальні змішані стратегії.

Засоби розв'язання завдань теорії ігор. Дослідження ігор, заданих платіжними матрицями. Елементарні прийоми розв'язування ігор. Графічний метод розв'язування ігор.

Оптимальна поведінка в умовах специфічних видів ризику. Пошук оптимальних рішень за допомогою чистих стратегій. Ризик безповоротних можливостей. Методи знаходження оптимальних стратегій.

Теми семінарських занять

Семінарське заняття 1. Сутність економічного ризику.

1. Поняття ризику. Алгоритм оцінки й обґрунтування господарського ризику.
2. Основні причини економічного ризику.
3. Функції ризику.
4. Види втрат у підприємницькій діяльності.
5. Ідентифікація ризику як перший етап його оцінки й обґрунтування.
6. Класифікація ризику.
7. Поведінка суб'єктів ризику.
8. Ставлення до ризику й ефективність ризику.

Семінарське заняття 2. Система кількісних оцінок економічного ризику та методи його оцінки.

1. Ризик в абсолютному вираженні.
2. Ризик у відносному виразі.

3. Ризик та нерівність Чебишева.
4. Оцінка ризику ліквідності.
5. Загальна характеристика методів оцінювання ризику.
6. Статистичні методи.
7. Метод аналізу доцільності витрат.
8. Метод експертного оцінювання.
9. Інтегральне оцінювання ризику.
10. Комплексне оцінювання ризиків.

Семінарське заняття 3. Невизначеність та ризик.

1. Поняття невизначеності.
2. Невизначеність та імовірність.
3. Урахування невизначеності при аналізі економічних ризиків.
4. Причини невизначеності.
5. Види втрат в умовах невизначеності і ризику.
6. Зумовленість витрат подіями різного класу.
7. Статистичні розподіли втрат.
8. Моделі прийняття господарських рішень в умовах невизначеності.

Семінарське заняття 4. Мінімізація економічного ризику.

1. Засоби впливу на ризик.
2. Реалізація прийомів зниження ступеня ризику.
3. Прийоми зниження ступеня ризику.
4. Організаційні методи зниження ризику.
5. Економічні методи зниження ризику.
6. Розробка заходів, які пом'якшують вплив ризикових ситуацій на діяльність підприємства.

Семінарське заняття 5. Управління економічними ризиками.

1. Сутність і зміст управління ризиком.
2. Формування стратегії управління ризиком.
3. Система управління ризиками.
4. Принципи управління ризиками.
5. Загальна схема процесу управління ризиком.
6. Мета і завдання розробки програми управління ризиками.
7. Опис можливих принципів управління ризиками.
8. Інформаційне забезпечення розроблення програми управління ризиком.

Семінарське заняття 6. Прийняття управлінських рішень за умов економічного ризику.

1. Принципи прийняття управлінських рішень.

2. Прийняття управлінського рішення на засадах оптимального планування.
3. Порівняльна оцінка варіантів управлінських рішень з урахуванням ризику.
4. Метод побудови дерева рішень.

Семінарське заняття 7. Застосування теорії ігор в умовах ризику.

1. Теорія ігор і ризику.
2. Стратегічні ігри.
3. Засоби розв'язання завдань теорії ігор.
4. Оптимальна поведінка в умовах специфічних видів ризику.

Тестові завдання

До факторів зовнішнього середовища підприємства відноситься:

- 1) рівень витрат підприємства на виробництво продукції;
- 2) якість продукції підприємства;
- 3) зв'язки з постачальниками сировини;
- 4) стан виробничих фондів підприємства.

2. Із наведених складових до елементів ризику не належать:

- 1) суб'єкт ризику;
- 2) об'єкт ризику;
- 3) джерело ризику;
- 4) інформація про ступінь ризику.

3. Зовнішнім чинником ризику є:

- 1) якість маркетингових досліджень;
- 2) схильність керівництва до ризику;
- 3) взаємодія з партнерами;
- 4) стратегія підприємства.

4. Для кількісного аналізу ризику застосовують:

- 1) метод аналогій;
- 2) методи імітаційного моделювання;
- 3) аналіз чутливості;
- 4) усі наведені методи.

5. До внутрішніх способів оптимізації ступеня ризику належить:

- 1) здобуття додаткової інформації;
- 2) розподіл ризику;
- 3) зовнішнє страхування.

6. До критерію ефективності інвестиційних проектів, що враховує неризик втрати купівельної спроможності грошей, належить:

- 1) чиста теперішня вартість проекту;
- 2) індекс проекту;
- 3) період окупності;
- 4) середньорічний дохід.

7. До політичних ризиків належать:

- 1) ризик недостатньої сегментації ринку збуту;
- 2) ризик непередбаченого зростання цін на сировину;
- 3) відмова нового уряду від виконання зобов'язань, взятих на себе попереднім урядом;
- 4) несприятливі зміни у законодавчій базі.

8. Показником ступеня ризику інвестиційного проекту є:

- 1) початкові капітальні вкладення;
- 2) термін окупності інвестицій;
- 3) дисперсія очікуваних середньорічних грошових потоків від проекту;
- 4) річний грошовий потік від реалізації проекту.

9. Показником тісного зв'язку між двома акціями є:

- 1) коефіцієнт кореляції;
- 2) коефіцієнт варіації;
- 3) коефіцієнт бета;
- 4) математичне сподівання очікуваного прибутку за акціями.

10. До внутрішніх чинників ризику відносяться:

- 1) законодавство, що регулює підприємницьку діяльність;
- 2) стихійні лиха;
- 3) організація праці на підприємстві.

11. До факторів зовнішнього середовища відноситься:

- 1) поведінка конкурентів;
- 2) цінова політика підприємства;
- 3) продуктивність праці на підприємстві;
- 4) діюча на підприємстві технологія виробництва продукції.

12. Назвіть елемент, що є внутрішнім чинником ризику:

- 1) принципи діяльності підприємства;
- 2) поведінка конкурентів;
- 3) науково-технічний прогрес;
- 4) економічні зрушення у країні.

13. До внутрішніх причин виникнення економічного ризику належить:

- 1) поведінка контрагентів;
- 2) зсуви в економічних факторах;
- 3) недоліки системи управління підприємством;
- 4) природно-кліматичні умови.

14. До зовнішніх способів оптимізації ступеня ризику належить:

- 1) лімітування;
- 2) розподіл ризику;
- 3) створення запасів, резервів;
- 4) диверсифікація.

15. Ризик реального інвестування пов'язаний з:

- 1) вкладанням коштів у довгострокові цінні папери;
- 2) розміщенням коштів на депозитних рахунках у банку;
- 3) вибором некваліфікованого підрядника;
- 4) придбанням сировини для виробництва продукції.

16. Показником ступеня ризику цінних паперів є:

- 1) норма прибутку;
- 2) коефіцієнт варіації;
- 3) дивіденд;
- 4) курсова вартість акції.

17. До методів оцінки інвестицій, які враховують невизначеність майбутнього стану економічного середовища, належить:

- 1) середня ставка доходу;
- 2) період окупності;
- 3) чиста теперішня вартість;
- 4) аналіз чутливості реагування.

18. Додаткове задоволення від споживання додаткової кількості товару вимірює такий показник:

- 1) гранична корисність;
- 2) страхова сума;
- 3) детермінований еквівалент лотереї;
- 4) премія за ризик.

19. Виокремити елемент, що є внутрішнім чинником ризику:

- 1) принципи діяльності підприємства;
- 2) поведінка конкурентів;
- 3) науково-технічний прогрес;
- 4) економічні зрушення у країні.

20. До систематичного ризику належить:

- 1) галузевий ризик;

- 2) ризик збільшення питомої ваги витрат матеріальних ресурсів;
- 3) ризик низького рівня дисципліни постачання;
- 4) ризик, пов'язаний з платоспроможністю покупця.

21. Обмеження потоків, спрямованих у зовнішнє (стосовно підприємства) середовище, називається:

- 1) диверсифікацією;
- 2) лімітуванням;
- 3) розподілом ризику;
- 4) зовнішнім страхуванням.

22. До комерційного ризику належить:

- 1) ризик націоналізації та експропріації без адекватної компенсації;
- 2) ризик, пов'язаний з транспортуванням товару;
- 3) фізичне та моральне зношення основних фондів підприємства;
- 4) ризик військових дій та громадських заворушень.

23. До зовнішніх причин виникнення економічного ризику належать:

- 1) недоліки організації процесу виробництва;
- 2) недоліки системи управління підприємством;
- 3) технологічний ризик;
- 4) зсуви в економічних факторах.

24. Перекладання ризику на партнера з інвестиційного проекту називається:

- 1) зовнішнім страхуванням;
- 2) розподілом ризику;
- 3) лімітуванням;
- 4) диверсифікацією.

25. Процес розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладання, які безпосередньо не пов'язані між собою, називається:

- 1) диверсифікацією;
- 2) лімітуванням;
- 3) розподілом ризику;
- 4) зовнішнім страхуванням.

26. До комерційного ризику належить:

- 1) ризик націоналізації та експропріації без адекватної компенсації;
- 2) ризик, пов'язаний з транспортуванням товару;
- 3) фізичне та моральне зношення основних фондів підприємства;
- 4) ризик військових дій та громадських заворушень.

27. До несистематичного ризику належить:

- 1) ризик фізичного та морального зношення основних виробничих фондів

підприємства;

- 2) ризик націоналізації та експропріації без адекватної компенсації;
- 3) ризик зростання податків та інших відрахувань внаслідок зміни ставок

оподаткування;

- 4) ризик військових дій та громадських заворушень.

29. Показником ступеня ризику інвестиційного проекту є:

- 1) початкові капітальні вкладення;
- 2) термін окупності інвестицій;
- 3) дисперсія очікуваних середньорічних грошових потоків від проекту;
- 4) річний грошовий потік від реалізації проекту.

30. Несхильність до ризику є джерелом прибутку:

- 1) страхових компаній;
- 2) акціонерних товариств;
- 3) грального бізнесу;
- 4) інвестиційних компаній.

31. Ризик реального інвестування пов'язаний з:

- 1) можливістю банкрутства окремих емітентів;
- 2) вибором некваліфікованого підрядника;
- 3) можливими перебоями у постачанні сировини;
- 4) можливістю невдалого місцерозташування об'єкта капіталовкладень.

32. До методів оцінки інвестицій, які враховують невизначеність майбутнього стану економічного середовища, належить:

- 1) середня ставка доходу;
- 2) період окупності;
- 3) чиста теперішня вартість;
- 4) аналіз чутливості реагування.

33. Процес розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладання, які безпосередньо пов'язані між собою, називається:

- 1) диверсифікацією;
- 2) лімітуванням;
- 3) розподілом ризику;
- 4) зовнішнім страхуванням.

34. Несприятливий вплив динаміки курсів валют зумовлює виникнення:

- 1) відсотковий кредит;
- 2) кредитний ризик;
- 3) валютний ризик;
- 4) ризик ліквідності.

35. До зовнішніх причин виникнення економічного ризику належать:

- 1) недоліки організації процесу виробництва;
- 2) недоліки системи управління підприємства;
- 3) технологічний ризик;
- 4) зсуви в економічних факторах.

36. Показником ступеня ризику цінних паперів є:

- 1) норма прибутку;
- 2) коефіцієнт варіації;
- 3) дивіденд;
- 4) курсова вартість акції.

37. До маркетингових ризиків належать:

- 1) ризик взаємодії з контрагентами та партнерами у процесі організації продажу продукції;
- 2) несприятливі зміни у законодавстві;
- 3) ризик збільшення ринкових цін на сировину;
- 4) інфляційний ризик.

38. Абсолютна величина коефіцієнта кореляції вказує на:

- 1) ступінь мінливості доходу цінного паперу;
- 2) те, наскільки тісний зв'язок між дохідністю двох акцій;
- 3) розмір премії за ризик;
- 4) можливість збереження капіталу інвестора.

39. Сума, якою особа згодна поступитися, щоб уникнути ризику, пов'язаного з лотереєю, називається:

- 1) страховою сумою;
- 2) виграшем;
- 3) детермінованим еквівалентом лотереї;
- 4) премією за ризик.

40. Обмеження потоків, спрямованих у зовнішнє (стосовно підприємства) середовище, називається:

- 1) диверсифікацією;
- 2) лімітуванням;
- 3) розподілом ризику;
- 4) зовнішнім страхуванням.

41. Зовнішнім чинником ризику є:

- 1) якість маркетингових досліджень;
- 2) схильність керівництва до ризику;
- 3) взаємодія з партнерами;
- 4) стратегія підприємства.

42. Можлива несплата з боку одержувача позики називається:

- 1) відсотковим кредитом;
- 2) кредитним ризиком;
- 3) валютним ризиком;
- 4) ризиком ліквідності.

43. Для прийняття рішень в умовах ризику застосовується:

- 1) модель управління запасами;
- 2) теорія ігор;
- 3) моделі лінійного програмування;
- 4) моделі масового обслуговування.

44. До методів оцінки інвестицій, які враховують невизначеність майбутнього стану економічного середовища, належить:

- 1) середня ставка доходу;
- 2) період окупності;
- 3) чиста теперішня вартість;
- 4) аналіз чутливості реагування.

45. Із наведених оцінок для відносної оцінки ступеня ризику цінних паперів застосовуються:

- 1) норма прибутку;
- 2) коефіцієнт кореляції;
- 3) коефіцієнт варіації;
- 4) дисперсія норми прибутку цінного паперу.

46. Додаткове задоволення, яке одержує особа від споживання додаткової кількості товару, називається:

- 1) граничне задоволення;
- 2) гранична корисність;
- 3) лотерея;
- 4) сподівана корисність.

47. До маркетингових ризиків належить:

- 1) ризик взаємодії з контрагентами та партнерами у процесі організації продажу продукції;
- 2) несприятливі зміни у законодавстві;
- 3) ризик збільшення ринкових цін на сировину;
- 4) інфляційний ризик.

48. Показником ступеня ризику інвестиційного проекту є:

- 1) початкові капітальні вкладення;
- 2) термін окупності інвестицій;
- 3) дисперсія очікуваних середньорічних грошових потоків від проекту;
- 4) річний грошовий потік від реалізації проекту.

Завдання для самостійної роботи.

Самостійна робота має за мету поглибити знання з дисципліни «Економічний ризик промислового підприємства». Самостійне завдання полягає у написанні реферату за однією з наведених нижче тем та його презентації.

Теми рефератів

1. Аналіз чинників невизначеності, конфліктності та породжуваного ними економічного ризику.
2. Історія виникнення категорії “ризик” та розвиток науки.
3. Ризик як об’єктивно-суб’єктивна економічна категорія.
4. Зовнішні чинники економічного ризику підприємства.
5. Внутрішні чинники економічного ризику підприємства.
6. Індивідуальне ставлення людини до ризику.
7. Робітники апарату управління та вибір ризику.
8. Сутність і природа політичного ризику.
9. Характеристика інноваційного ризику.
10. Необхідність врахування ризиків при розробленні інноваційних проектів.
11. Причини виникнення та чинники комерційного ризику.
12. Характеристика і різновиди транспортного ризику.
13. Визначення критеріїв кількісного оцінювання ризику. Побудова кривої ризику.
14. Зміст експертного методу оцінювання ризику.
15. Визначення рівня ризику за допомогою комбінованого методу.
16. Оцінювання ризику за методом дерева рішень.
17. Оцінювання ризику за допомогою методу аналогів.
18. Ризик у зовнішньоекономічній діяльності підприємства.
19. Моделі кількісного аналізу ризиків у зовнішньоекономічній діяльності.
20. Аналіз ризику в агропромисловому комплексі.
21. Основні види економічних ризиків, які характерні для виробничої діяльності.
22. Зміст та класифікація фінансових ризиків.
23. Оцінка і прогнозування фінансових ризиків.
24. Моделі прогнозування валютних курсів та валютного ризику.
25. Хеджування як один із засобів зниження ризику.
26. Структура та види резервів і запасів на непередбачувані витрати.
27. Управління запасами.
28. Задачі управління виробництвом та резервами.
29. Резерви як метод зниження ризику страхових компаній.
30. Методи антикризового управління компанією і роль резервів, запасів у цьому.
31. Вартість, час та ризик.
32. Антикризове управління фірмою і ризик.

33. Зовнішній борг України та ризик.
34. Використання методу дерева рішень для кількісного оцінювання ризику.
35. Сутність і класифікація банківських ризиків.
36. Методи оцінювання та управління банківськими ризиками.
37. Оцінювання країнового (странового) банківського ризику.
38. Оцінювання кредитного банківського ризику.
39. Необхідність і підходи до моделювання ризику.
40. Зміст та організація ризик-менеджменту на підприємстві.
41. Основні прийоми зниження ступеня ризику.
42. Страхування як один із основних методів ризик-менеджменту.
43. Внутрішні засоби зменшення ризику.
44. Визначення оптимального рівня ризику.
45. Перелік ризиків лізингових операцій та чинники ризику лізингу.
46. Основні напрями аналізу ризику лізингових операцій.
47. Засоби зниження ризику лізингових операцій.
48. Страхування лізингових операцій як один із шляхів зниження ризику.
49. Управління ризиком лізингових операцій.
50. Характеристика основних функцій ризику.

Термінологічний словник

Гранична корисність виражає додаткове задоволення, яке отримує споживач від споживання додаткової кількості товарів.

Детермінований еквівалент лотереї - це гарантована сума x , отримання якої еквівалентно участі у лотереї. $U(x) = M(U(x))$

Джерело ризику – фактори (явища, процеси), які спричиняють невизначеність результатів або їх конфліктність.

Диверсифікація – це розподіл засобів між цілим рядом різних активів (всі види цінних паперів і інвестиційних проектів) в найбільш вигідних і безпечних пропорціях в одному портфелі.

Дисперсія випадкової величини X - це математичне сподівання квадрата відхилення випадкової величини X від її математичного сподівання.

Для дискретної випадкової величини X :

Економічний ризик – це суб'єктивно-об'єктивна категорія, зв'язана з подоланням невизначеності і конфліктності у ситуації неминучого вибору і відображає міру (ступінь) досягнення сподіваного результату, невдачі та відхилення від цілей з урахуванням впливу контрольованих та неконтрольованих факторів та наявності прямих та зворотних зв'язків.

Зона критичного ризику характеризується небезпечністю випадкових збитків, величина яких перевищує величину сподіваних прибутків до розмірів величини сподіваної виручки, яка є сумою витрат і прибутків. Підприємець не тільки не отримує доход але і несе збитки в сумі всіх витрат.

Зона допустимого ризику – це зона, в межах якої даний вид підприємницької діяльності зберігає свою економічну доцільність, тобто випадкові збитки менше сподіваного прибутку. Підприємцю загрожує тільки недоотримання прибутку.

Зона катастрофічного ризику - область випадкових збитків, які можуть досягнути величини всієї вартості майна підприємця, це приводить до банкрутства і закриття підприємства.

Інформаційна ситуація - це визначена ступінь градації невизначеності вибору середовищем своїх станів в момент прийняття рішень.

Коефіцієнт варіації - це відношення середньоквадратичного відхилення доходів до їх сподіваного значення.

Конфліктні ситуації характеризуються присутністю декількох об'єктів, які мають різні цілі. Ці цілі не обов'язково повинні бути антагоністичними, в більшості випадків в економіці зустрічаються реальні конфлікти коли цілі співпадають.

Корисність – виражає ступінь задоволення суб'єкта (особи) від споживання товару або виконання будь-якої події.

Лотерея $L(x^*; p; x^*)$ - це ситуація, в якій особа може отримати виграш у розмірі x^* з ймовірністю p або виграш у розмірі x^* з ймовірністю $(1-p)$.

Математичним сподіванням випадкової величини X називають суму добутків можливих значень величини X на відповідні ймовірності.

Невизначена величина - це величина передбачити яку неможливо, однак

при наявності ймовірності перебування цієї величини в деякому інтервалі можна говорити про функцію її розподілу, тобто невизначена величина розглядається як випадкова.

Невизначеність - це об'єктивна неможливість отримання абсолютного знання про об'єктивні і суб'єктивні фактори функціонування системи, неоднозначність параметрів системи.

Нестатистична невизначеність – коли подія повторюється не часто, або зовсім не спостерігалась і можлива її реалізація тільки в майбутньому. Ймовірність в цьому випадку розглядається як ступінь впевненості, що ця подія відбудеться (це суб'єктивна ймовірність).

Статистична невизначеність – якщо невизначені параметри можуть спостерігатись достатню кількість разів за допомогою статистичних даних, імітації, моделювання експерименту, в цьому випадку можна визначити частоту, яка розглядається як ймовірність настання події (ця ймовірність називається об'єктивна).

Об'єкт ризику - економічна система, ефективність та умови функціонування якої точно невідомі.

Портфель – сукупність всіх вкладів коштів в різні активи (всі види цінних паперів і інвестиційних проектів)

Премія за ризик в лотереї ($p(x)$) – це різниця між сподіваним виграшем і детермінованим еквівалентом: $p(x) = M(x) - x$. За своїм фізичним змістом премія за ризик (надбавка за ризик) – це сума в одиницях виміру показника x , якою суб'єкт управління згоден поступитися із середнього виграшу, щоб уникнути ризику, який пов'язаний із лотереєю.

Ризик – міра невизначеності в досягненні системою заданої цілі, при заданому засобі досягнення цієї цілі.

Ризик банкрутства W_b – це співвідношення можливого рівня збитків (X) і обсягу власних фінансових ресурсів інвестора (K), тобто це міра ризику, яка веде до банкрутства. $W_b = X/K$

Ризик ліквідності – це форма ризику, пов'язана з низькою ліквідністю об'єктів інвестування (майна, активів) або з великим періодом інвестиційного процесу.

Ризик проекту власний - це ризик проекту, якщо в портфелі фірми знаходиться тільки цей один проект, а в портфелі акціонера тільки акції даної фірми.

Ризик проекту корпоративний або внутрифірмений - це ризик, який добавляє даний проект - до ризику портфеля проектів фірми загалом. Не враховується ефект диверсифікації портфеля акціонера.

b- ризик проекту (систематичний або ринковий) - це ризик оцінений з позиції інвестора, який має портфель акцій різних фірм.

Середньоквадратичне відхилення випадкової величини X – це квадратний корінь із дисперсії – головний показник ризику.

Системний аналіз ризику – виявлення ризику та оцінювання усіх його аспектів, проникнення в сутність процесів, пов'язаних з ризиком. Аналіз ризику поділяють на якісний і кількісний. Якісний аналіз ризику є найбільш складним і

вимагає ґрунтових знань, досвіду та інтуїції у даній сфері економічної діяльності, його мета - визначення факторів ризику, області ризику, ідентифікація усіх можливих ризиків. Кількісний аналіз ризику – це числове визначення усіх можливих ризиків і ризику даного виду діяльності (проекту взагалі).

Структура портфеля - це співвідношення часток інвестицій у різні види активів у декого інвестора (суб'єкта).

Суб'єкт ризику - особа (індивід або колектив), яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику.

Функція корисності ($U(x)$) – це чисельна оцінка кожного набору споживчих товарів, послуг або подій.

Функція ризику (RiJ) визначається як лінійне перетворення функціоналу оцінювання у відносні одиниці виміру. Це початок відрахувань функціоналу оцінювання для кожного стану середовища.

Перелік питань до заліку

1. Поняття ризику. Класифікація ризику.
2. Основні причини виникнення ризику.
3. Аналіз можливих збитків.
4. Загальні принципи аналізу ризику.
5. Якісний метод аналізу ризику.
6. Методи кількісного аналізу ризику: статистичний, аналоговий, експертний.
7. Послідовність аналізу ризику.
8. Основні підходи до процесу управління ризиком.
9. Зовнішні способи зменшення ризику.
10. Внутрішні способи оптимізації ризику.
11. Об'єктивний і суб'єктивний методи вимірювання ризику.
12. Ризик в абсолютному виразі: математичне сподівання, дисперсія, середньоквадратичне відхилення.
13. Ризик у відносному виразі: коефіцієнт ризику, коефіцієнт варіації.
14. Застосування леми Маркова і нерівності Чебишева в оцінках ступеня ризику.
15. Допустимий, критичний та катастрофічний ризику.
16. Типова крива щільності розподілу ймовірності випадкових збитків.
17. Оцінка ризику ліквідності.
18. Коефіцієнт чутливості бета, поняття, формула для розрахунку.
19. Оцінка ризику на основі показників фінансового стану підприємства.
20. Функція ризику в теоретико-ігровій моделі.
21. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності.
22. Критерії прийняття рішень в умовах ризику.
23. Норма прибутку і ризик цінних паперів.

24. Кореляція цінних паперів і її застосування в теорії портфеля.
25. Портфель з двох різних цінних паперів: додатна, від'ємна, нульова кореляція.
26. Поняття структури портфеля цінних паперів. Оптимальна структура.
27. Концепція корисності. Пріоритети.
28. Поняття граничної корисності. Корисність за Нейманом.
29. Різні ставлення до ризику та корисність.
30. Сутність управління портфелем цінних паперів.
31. Сутність першої задачі прийняття багатоцільових рішень за умов невизначеності та ризику.
32. Сутність другої задачі прийняття багатоцільових рішень за умов невизначеності та ризику.
33. Сутність третьої задачі прийняття багатоцільових рішень за умов невизначеності та ризику.
34. Особливості стохастичної задачі за умов ризику.
35. Правомірність заміни випадкових величин їх середніми значеннями в задачах визначення оптимальних планів.
36. Сутність прямих методів стохастичного програмування, що виникають за умов ризику.
37. Модель задачі (портфельного підходу) до теорії грошей з врахуванням ризику.
38. Модель задачі балансування сировинної бази переробної промисловості за умов ризику.
39. Сутність та значення системних характеристик економічних рішень.
40. Зв'язок між ризиком та надійністю, еластичністю, маневреністю.
41. Основні принципи, що використовуються для оцінювання дисконтних ставок з врахуванням ризику.
42. Спрощені методи врахування ризику на обсяг норми дисконту.
43. Основні типи випадкових чинників, які впливають на обсяг ринкової вартості об'єкта, та зумовлений ними ризик.
44. Основні види ризиків, пов'язаних з обранням стратегії фірми.
45. Основні методи щодо оцінки ефективності інвестиційних проектів в умовах ризику.
46. Основні принципи формування інвестиційного портфеля з урахуванням ризику.
47. Критерій оцінки інвестиційних (інноваційних) програм та проектів.
48. Які види запасів, резервів можуть бути використані для зниження ступеня ризику?
49. Сутність різних способів визначення структури резервів на покриття ймовірних збитків.
50. Сутність імовірнісної моделі визначення оптимальних запасів з врахуванням ризику.

Список літератури

Основна література для студентів

1. Донець Л. І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 312 с.
2. Коротун С. І. Економічний ризик та методи його вимірювання: Конспект лекцій для студентів екон. спец. / С. І. Коротун. – Рівне: ПАРАДАЙЗ, 2006. – 102 с.
3. Кучеренко В.Р. Економічний ризик та методи його вимірювання: Навчальний посібник / В. Р. Кучеренко, В. А. Карпов, А.В. Карпов. – Одеса, 2011.
4. Світлична Т. І. Конспект лекцій з дисципліни «Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків» / Т. І. Світлична; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2012. – 111 с.

Додаткова література для студентів

5. Андрійчук В. Т. Менеджмент: прийняття рішень і ризик / В. Т. Андрійчук, Л. Бауер. - К. : Київ, нац. ек. ун-т, 1998. -313 с.
6. Боровкова В. А. Управление рисками в торговле / В. А. Боровкова. - СПб. : Питер, 2004. - 288 с.
7. Буянов В. П. Рискология: управление рисками / В. П. Буянов, К. А. Кирсанов, Л. М. Михайлов. - М. : Экзамен, 2003. - 384 с.
8. Вербицька Г. Л. Оцінка економічного ризику / Г. Л. Вербицька // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 4. – С. 129-136.
9. Вербицька Г. Л. Управління економічним ризиком / Г. Л. Вербицька // Фінанси України. - 2004. - № 4. - С. 34 - 41.
10. Вінниченко М. М. Оцінка ризику у бюджетуванні / М. М. Вінниченко // Фінанси України. - 2003. - № 7. - С. 90 - 96.
11. Вітлінський В.В. Ризик у менеджменті / Вітлінський В. В., Наконечний С. І. – К.: ТОВ "Борисфен-М", 1996. – 336 с.
12. Івченко І. Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: Навч. посібник / І. Ю. Івченко. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 344 с.

13. Кочетков В. М., Сирочук Н.А. Методичні підходи до аналізу і оцінки економічного ризику підприємства / В. М. Кочетков, Н. А. Сирочук // Економіка: проблеми теорії і практики: Збірник наук. праць.– 2010.– Т. 8, Вип. 264. – С. 2202–2210.

14. Клименюк М. М., Брижань І.А. Управління ризиками в економіці: Навч. посібник. / М. М. Клименюк, І. А. Брижань. – К. : Просвіт, 2000. – 256 с.

15. Лук'янова В.В., Головач Т.В. Економічний ризик: Навч. посібник / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. – К. : Академвидав, 2007. – 462 с.

16. Управління ризиками банків [Текст] : монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. – 283 с.

17. Управління підприємницьким ризиком / За заг. ред. Д.А. Штефаніча. – Тернопіль: Економічна думка, 2009. – 224 с.

18. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: Підручник / Р.В. Пікус. - К. : Знання 2010. – 560 с

19. Пиріг Д. З. Урахування ризиків в оцінці економічної ефективності інноваційних проектів малих підприємств / Д. З. Пиріг // Актуальні проблеми економіки. – 2010.– №7. – С. 144–152.

20. Ризик - менеджмент у сфері фінансових послуг: конспект лекцій / укладачі : В. М. Олійник, С. М. Фролов, І. М. Кобушко. – Суми : Сумський державний університет, 2014. – 132 с.

21. Ріщук Л.І. Управління ризиками господарської діяльності на нафтопереробних підприємствах: Автореф. дис... канд. екон. наук: 14.04.10 / Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2010. – 22 с.

22. Щербань І. О. Удосконалення управління ризиками в антикризовому управлінні посередницькими туристичними підприємствами / І. О. Щербань // Актуальні проблеми економіки. – 2010.– №12. – С. 128–135.

Навчально-методичне видання

Укладач **Колосок** Андрій Мирославович

**Економічний ризик
промислового підприємства**

*методичні вказівки для практичної
та самостійної роботи*

Друкується в авторській редакції

